Abena, een analfabeet meisje van 13 afkomstig uit Syrië, heeft een brief in het Nederlands mee van thuis. Ze vraagt aan haar leerkracht de brief voor te lezen. ‘Maar,’ voegt ze er meteen aan toe, ‘dan moet je wel je oren dichthouden.’ Abena weet dat een brief een boodschap bevat, en dat die boodschap meestal persoonlijk is. Wat ze nog niet precies weet is hoe geschreven taal eigenlijk ‘werkt’. Zij denkt dat ook lezers eerst moeten horen wat er staat, voordat ze dat kunnen begrijpen.

Kachoura is een 14-jarig meisje dat afkomstig is uit Marokko. Ze heeft nog geen schoolse ervaring. Wanneer de leerkracht haar vraagt of ze haar naam kan schrijven, zegt ze dat ze dat wel geleerd heeft van haar tante, maar dat ze dat alleen maar kan als ze kan afkijken. De juf schrijft vervolgens haar naam op.

> *Staat hier jouw naam, denk je?*
> Ja, dat is mijn naam. Dat is Kachoura. *Goed. Hoe weet je dat? Waar zie je dat aan?*
> Aan deze (wijst de hoofdletter K aan). De onderzoeker schrijft vervolgens ‘Kamer’ op.
> *En hier? Staat hier ook jouw naam?*
> Ja. Kijk maar (wijst opnieuw naar de K).
> Of nee, deze is anders (vergelijkt met eerder opgeschreven naam).

Tijdens een onderzoek wordt er aan drie groepen deelnemers (kleuters, analfabete volwassenen en geletterden) een syllogisme voorgesteld: het maansyllogisme. Hieronder vind je het syllogisme en de eerste antwoorden die de deelnemers uit de verschillende groepen gaven:

Alle stenen op de maan zijn blauw. Een man gaat naar de maan en vindt een steen. Welke kleur had die steen?

Kleuters	Analfabeten	Geletterden
• Ongeveer zwart. • Geel, de maan is ook geel. • Wit, ik heb wel eens stenen gezien. • Groen met zwart, had ik in Turkije gezien. • Blauw, dat kan ik horen uit jouw mond. • Grijs, alle stenen zijn grijs. • Wit, vind ik mooi.	• Zwart, is daar heel erg heet. • Er zijn helemaal geen stenen op de maan. • Dan moet ik hem eerst zien. • Blauw, alle stenen zijn er blauw. • Witte, daar is het wit, daar is geen blauwigheid. • Zwarte of witte, dat ligt aan de grond. • Bruin, kijk maar naar buiten.	• Blauw, alle stenen zijn er blauw. • Als ie er echt geweest is, en alle stenen zijn er blauw, dan heeft ie een blauwe steen meegenomen. • Alle stenen zijn daar blauw, dus die ene ook. • Grijs, een beetje bruin, is op tv geweest. • Blauw, dat zeg jij net.

Tabel 1: Voorbeelden van antwoorden op het maansyllogisme per groep

Brusk is een analfabete jongen van 17 uit Afghanistan. Hij krijgt een aantal zinnen voorgelegd met de vraag of die geschreven kunnen worden. Het gaat er niet om of Brusk dat zelf kan schrijven, maar of iemand (de leerkracht bijvoorbeeld) dat op zou kunnen schrijven.

Zullen we beginnen? "*Ali* "

Ja, dat kun je schrijven, dat is een woord. Brusk kun je ook schrijven.

"Televisie"

Ja, dat kan ook.

"Ik woon in België"

Ja, dat kan, dat is juist.

"Mijn moeder is een man."

Nee, dat kun je niet schrijven. Moeder is geen man.

Ja, dat is waar, moeder is geen man. Maar zou iemand dan toch op kunnen schrijven 'mijn moeder is een man'?

Nee. Nee, als het niet juist is, kun je dat niet schrijven. Als het niet zo is kun je het niet opschrijven.

"Tweehonderd"

Ja, dat kan. Bijvoorbeeld als het tweehonderd euro kost.

*"*De man lopen over straat*."

Nee, dat kan niet. Niet op straat lopen. Op de stoep lopen, dat kun je wel schrijven

In een onderzoekssituatie wordt aan Satma gevraagd om woorden te beoordelen op hun lengte. Zij moet aangeven welk woord het langste is.

Interviewer. *Zullen we beginnen?*

Furçita-mus (vork –mes). Welk van de twee woorden is het langste, denk je?

Furçita. Of misschien is het hetzelfde. Hun namen ('isem') zijn even lang.

Tilifizyun –mahal (televisie –kamer)?

S. Mahal is het grootste. Tilifizyun is klein. Een kamer kan met veel mensen en spullen.

Je hoeft alleen op te letten wat ik zeg. Oké, de volgende. Asardun – lfil (paard – olifant). Welk is het langste woord?

Lfil, die is lang, ik bedoel groot.

Uyur – xzar (lopen – bekijken).

Uyur (lopen) is lang. Maar xzar (bekijken) ook, je kijkt in de verte.

Welk woord is het langste, denk je?

Uyur, want de weg is lang, dus lopen ook.

Satma @ taalbewustzijn

Onderzoeker: 'Welk woord is het langst, *televisie* of *kamer*?'
Satma: 'Een kamer is het grootst. Een televisie is klein. Een kamer kan veel mensen en spullen herbergen.'
Onderzoeker: '*In de winkel liggen veel appels en tomaten*. Kun je deze zin in stukjes verdelen?
Satma: 'Ja, dat kan gedeeld worden. Tomaten apart en appels apart.'

Onderzoeker: 'Kun je een voorbeeld geven van een woord?'
Satma: 'Boer.'
Onderzoeker: 'Kun je een voorbeeld geven van een moeilijk woord?'
Satma: 'Ja, boer in Marokko. De mensen die op het platteland wonen, net zoals bij ons
in de Rif. Die van hier hebben het niet moeilijk.'

https://www.uantwerpen.be/nl/projecten/extra-kansen/leesonderwijs/extra-kansen-lesidee-n/wat-werkt-in-leesond/

Asma (15) krijgt onderstaande prentjes te zien en wordt gevraagd er iets bij te vertellen (in haar moedertaal). Ze weet wat een verhaal is en heeft al heel wat verhalen gehoord. Hieronder kan je lezen wat ze bij de afbeeldingen vertelde:

Deze loopt.

Deze eet een ijsje.

Deze zit in de zon.

Deze meisje is gevallen. Deze wil haar overeind helpen.

Deze loopt.

Dat was het.

Illustratie uit: 'Taalvaardigheid in de bovenbouw'. Tilburg 1996.